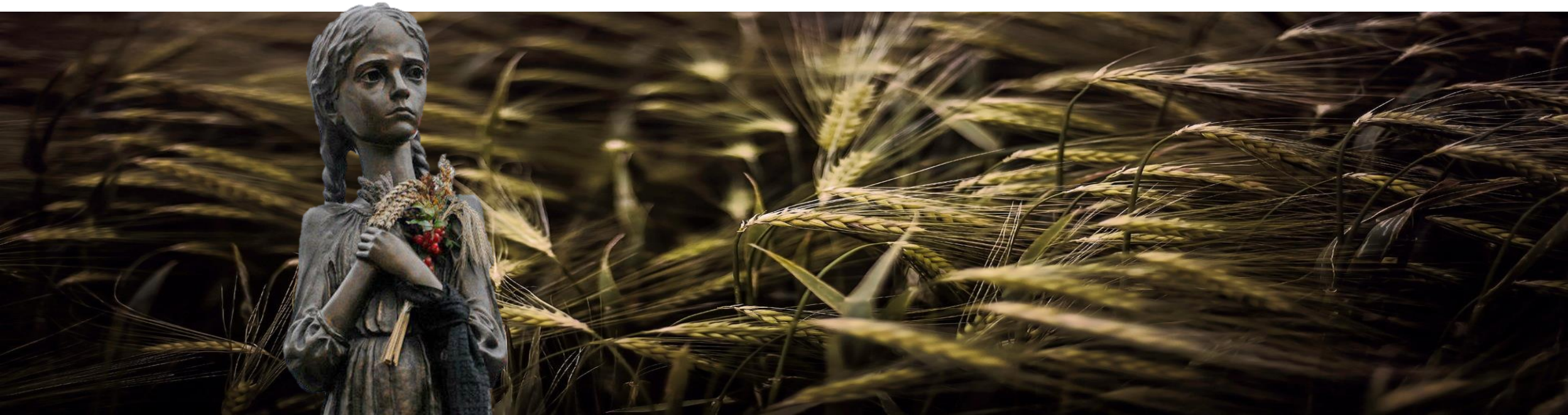

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА**

**Голодомор 1932 – 1933
ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

У четверту суботу листопада в Україні відзначається День пам'яті жертв Голодоморів.

Голодомори в Україні — неодноразова масова загибель людей від голоду на території УРСР, спричинена зумисними діями сталінської влади і спрямована на геноцид корінного населення. Найвідомішим і визнаним на міжнародному рівні голодомором є масове вимирання українців у 1932—1933 роках. Визначення «голодомор» вживається також для голоду 1921—1923 та 1946—1947 років.

Голодомор в Україні 1921—1923 років

Голодомор в Україні 1921—1923 — масове знищення корінного українського населення з ознаками етнічної чистки через мор голодом у південних областях України в 1921–1923 роках, спричинений вивезенням хліба Радянською Росією, на тлі посухи та неврожаю на Кубані та Поволжі.

Під час інтервенції Росії 1919 року більшовикам вдалося захопити Київ, куди переїхав «уряд» «Української Соціалістичної Радянської Республіки», що ввів російську мову як державну і нав'язав російську державну адміністрацію. По селах був розпочатий грабунок селян, а забране збіжжя та худоба вивозились до Росії. О. Шліхтер, на той час більшовицький комісар, писав, що з України було забрано 8,5 мільйона пудів хліба замість 50 (на які більшовики сподівались). На цьому політичному і насильницькому фоні державного тероризму і розвинувся голод.

Страшний голод поширювався півднем України, до Катеринославщини, Запоріжжя та Донеччини наприкінці 1921 року додається Миколаївщина та Одещина. І на початку січня 1922 року кількість голодуючих тут сягнула 1 890 000 осіб, у березні — 3 250 000, в червні — 4 103 000. На півдні України взимку 1922 року голодували 8 000 000 селян.

Голодомор в Україні 1932—1933 років

Голодомор 1932—1933 років — акт геноциду українського народу, організований керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР у 1932–1933 роках шляхом створення штучного масового голоду, що призвів до смерті від голоду 3,941 млн безпосередньо та склав 6,122 млн втрат ненародженими людських втрат у сільській місцевості на території Української СРР та Кубані, переважну більшість населення якої становили українці. Викликаний свідомими і цілеспрямованими заходами вищого керівництва Радянського Союзу й Української СРР на чолі зі Сталіним, розрахованими на придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян.

Спланована конфіскація врожаю зернових та усіх інших продуктів харчування у селян представниками радянської влади впродовж Голодомору 1932—33 років безпосередньо призвела до вбивства селян голодом у мільйонних масштабах, при цьому радянська влада мала значні запаси зерна в резервах та здійснювала його експорт за кордон під час Голодомору, забороняла та блокувала виїзд голодуючих поза межі Української СРР.

За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України демографічні втрати України внаслідок Голодомору в 1932—1933 роках становлять близько 4,5 млн осіб, у тому числі 3,9 млн — втрати, пов'язані з надсмертністю, а ще 600 тисяч — із дефіцитом народження.

Голодомор в Україні 1946 – 1947 років

Голод в Українській РСР 1946—1947 — масовий голод, який влаштувала народам СРСР російсько-більшовицька (комуністична) диктатура 1946–1947, був спричинений не так повоєнним неврожаєм, як спланованою акцією сталінського Політбюро з метою забрати в селян залишки зерна і продати чи подарувати його братнім режимам у соціалістичному таборі. Так, 1946-го з СРСР вивезено 350 тисяч тонн зерна до Королівства Румунія, у 1947 — 600 тисяч тонн зерна — до Чехословацької республіки, за тих два роки Польська республіка отримала з Радянського Союзу 900 тисяч тонн хліба. А в Молдавській РСР й південних областях Української РСР стрімко поширювався голод, і лише за перше півріччя 1947 офіційно зареєстровано 130 випадків людоїдства.

Страждали і помирали у селах і містах Української РСР люди різних національностей — українці, росіяни, євреї, болгари, гагаузи, ін. Від штучного рукотворного голоду за неповними даними загинуло в Українській РСР понад 1 млн людей. Тоталітарною владою голод замовчувався.

Голодомори великою мірою зруйнували українське село, яке зберігало традиції української родини. Високий шлюбний потенціал українського села був зруйнований і вже ніколи не був відновлений. Це означає, що був зруйнований потенціал дітонародження, що в майбутньому призвело до зменшення кількості населення.

ГОЛОДОМОР 1932 – 1933

Свідчення очевидців

Омельчук О.

рік народження не встановлено
Житомирська область,
Попільнянський район, с. Макрівка

І в селі розпочався голод. Аби вижити, люди збирали на полях торішню гнилу картоплю, їли листя, цвіт акації, домішували в хліб полови, макуху, шкірку гарбузів. Знаходились й такі, що їли дітей. Всі почали пухнути з голоду.

Підвода тоді щоденно об'їжджала вулиці і підбирала померлих. Часто на цвинтар відвозили ще живих – скидали в одну велику яму...

У селі на довгі роки поселився страх, страх голодної смерті. Селяни не звільнилися від нього і до сих пір, встановиться у переднівок спека чи задощить під час жнив – а їм усе привиджується, що йде зі своєю косою смерть...

Ось так «найгуманніший» у світі комуністичний лад підірвав генофонд української нації. Не забуваймо цього, добрі люди!

Величко Євдокія Іванівна

1919 р.н.

Харківська область,
Балакліївський район, смт Савинці

За їжу люди вимінювали раритетні речі: моя тітка віднесла дві старовинні ікони Володимирської Богоматері й срібний хрест. Усе це вивозили до міста.

На станції зберігалось продовольство, яке відправляли в Харків. У вагонах була мука, картопля, пшоно... Станцію охороняли. Хлопчики й дівчатка бігали красти. Уявляєте: дітей заставляли красти! Частіш за все охорона стріляла. Бувало, що й вбивали...

У сусідній станиці Залиман були випадки людоджерства. Жили тоді без паспортів, утекти кудись було неможливо. Могли людей тільки вивезти...

Онуфрієнко Василь

1920 р.н.

Полтавська область,
Кобеляцький район, с. Кишеньки

— **Так що Ваша найближча родина ціла пережила голод?**

— З голоду були опухлі, але вижили. То вже, власне, рятувала риба, потім почали щавель, дику цибулю. Отже, дика цибуля, часник, щавель і риба людей зрятували.

Люди ховали багато, декуди закопували. І деякі люди врятувалися, власне, тим, що потрохи позакопували зерна, отже, це зимою було снігом прикрило, не можна було знайти. А ну, помаленьку, то відкрити-витягти трошки хліба там скільки кілограм, отже, зварити щось і з'їсти собі. Хто мав, а хто не мав, очевидно, то не міг дожитися. Так що деякі люди рятувалися також до певної міри тим, що вони могли позакупорувати десь продукти. Зимою то не можна було знайти, бо прикрите снігом і морозом...

Правобережний Ф.

рік народження не встановлено
Київська область, Ржищівський район, с. Стайки

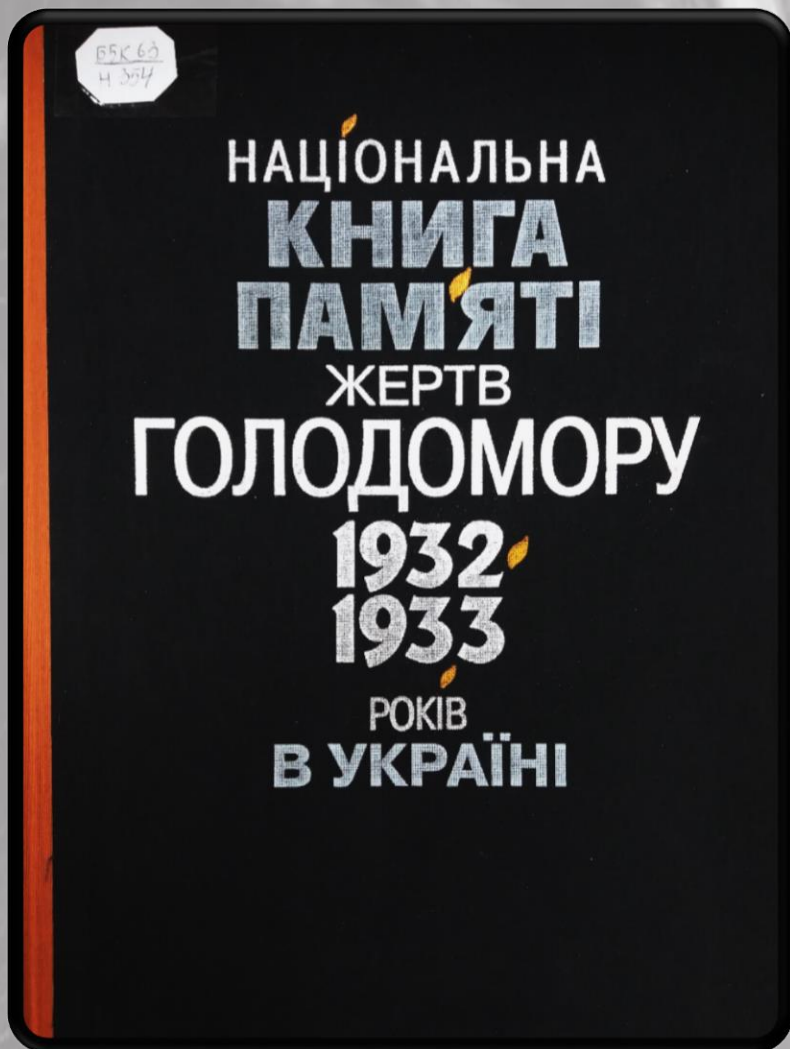
<...> У селах почався голод. Хліба не було. Невеличкі залишки картоплі та інших овочів у багатьох закінчились уже десь по Різдвяних святах. Отже, їли люди все, аби якось затамувати почуття голоду. Кришили соломі на дрібненьку січку, та разом із просіяною половию, м'якиною, корою з дерева товкли в ступі. Все це змішували з картоплею або з лушпинням від картоплі, і з цієї суміші пекли «хліб». Їли котів, мишей, собак, а з початком весни – жаб, слимаків, черепах, ховрахів, кропиви, щавель <...>.

Мирець Євдокія Андріївна

рік народження не встановлено
Київська область, Рокитнянський район, с. Острів

<...> А в результаті лишилися без нічого. Це ж тільки подумати: вчора ще було що їсти, а сьогодні нема нічого. Якщо в січні ще якось перебивались, то вже в лютому, я дуже добре пам'ятаю, мати запарювала просяну половию – і ми їли її саму-самісіньку, а потім кричали, бо боліли животи. Навесні, як почав рости бур'ян – кропива, лобода, мати варила цей бур'ян, пізніше зацвіла акація, то їли цей цвіт і раділи <...>.

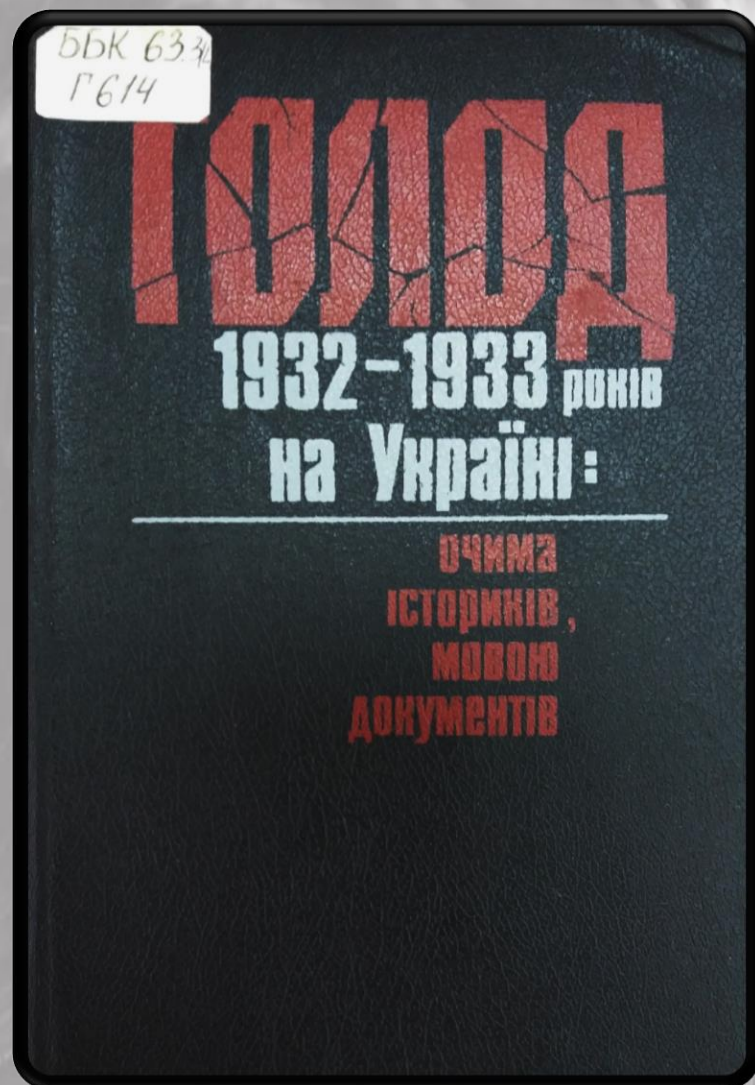

Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні / І. Юхновський, В. Верстюк, В. Борисенко [та ін.]; редкол.: В. Ющенко (голов. ред.) [та ін.]; Укр. ін-т нац. пам'яті. - К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. - 950 с.

Загальноукраїнський том «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років» є лише частиною масштабного загальноукраїнського видавничого проекту, який включає в себе 17 обласних томів та том міста Києва. У книзі узагальнено сучасний стан наукових досліджень з цієї проблеми. На основі архівних джерел та свідчень очевидців розкриваються причини, масштаби та наслідки Голодомору.

Голод 1932-1933 років на Україні: Очима істориків, мовою документів: збірник / Ін-т історії партії при ЦК Компартії України, Філ. ін-ту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС; упоряд.: Р. Я. Пиріг [та ін.]; редкол.: Ф. М. Рудич (голова) [та ін.]. - К.: Політвидав України, 1990. - 605 с.

Збірник присвячений одній з найбільш драматичних і закритих сторінок історії українського народу - голодові 1932-1933 рр. Вперше обнародовані унікальні, щойно розсекречені архівні матеріали, які відбивають справжні причини, хронологічний перебіг та наслідки трагедії. У статтях вчених висвітлюються соціально-економічні та моральні аспекти здійснення в республіці сталінської політики колективізації та хлібозаготівель, яка стала безпосередньо причиною продовольчих труднощів, а потім страхітливого голоду. Книга розрахована на всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

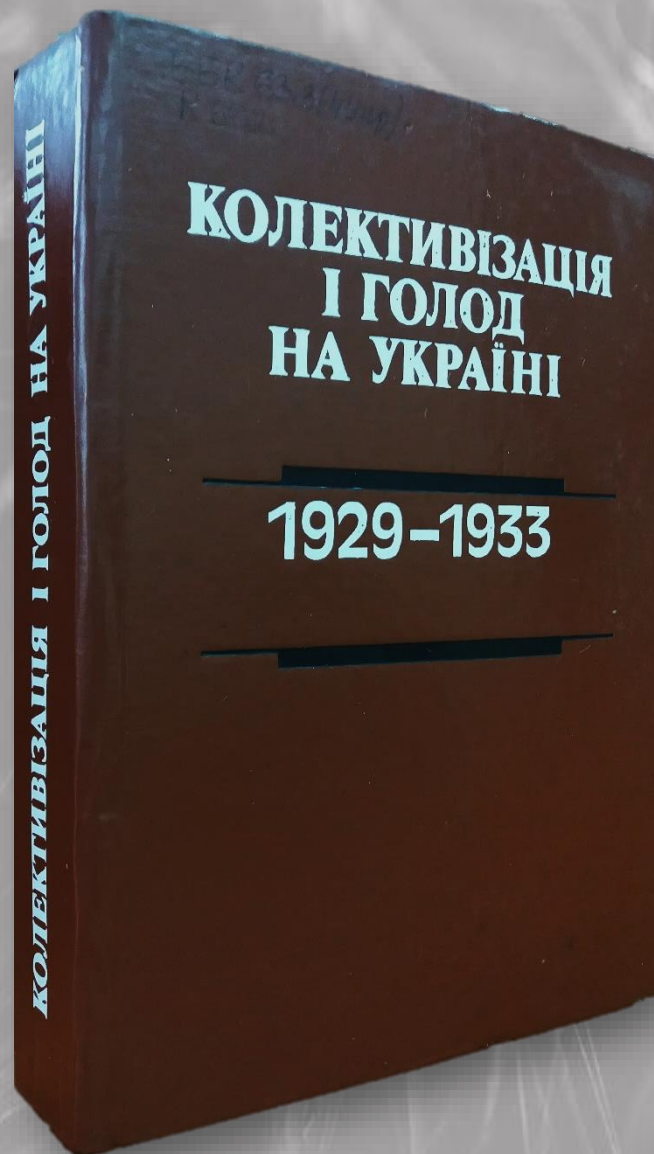

Старів, Семен.

**Страта голодом: монографія / С. Старів;
Пер. з англ за ред. Р.Доценка. - К.: Видав.
центр "Просвіта", 2002. - 272 с.**

**Спогади Семена Старіва (США) про перебіг драматичних подій
1932-33 рр. В одному з сіл Черкащини - це докладне свідчення про
Великий Голодомор. Вперше видані в США в 1985 році.**

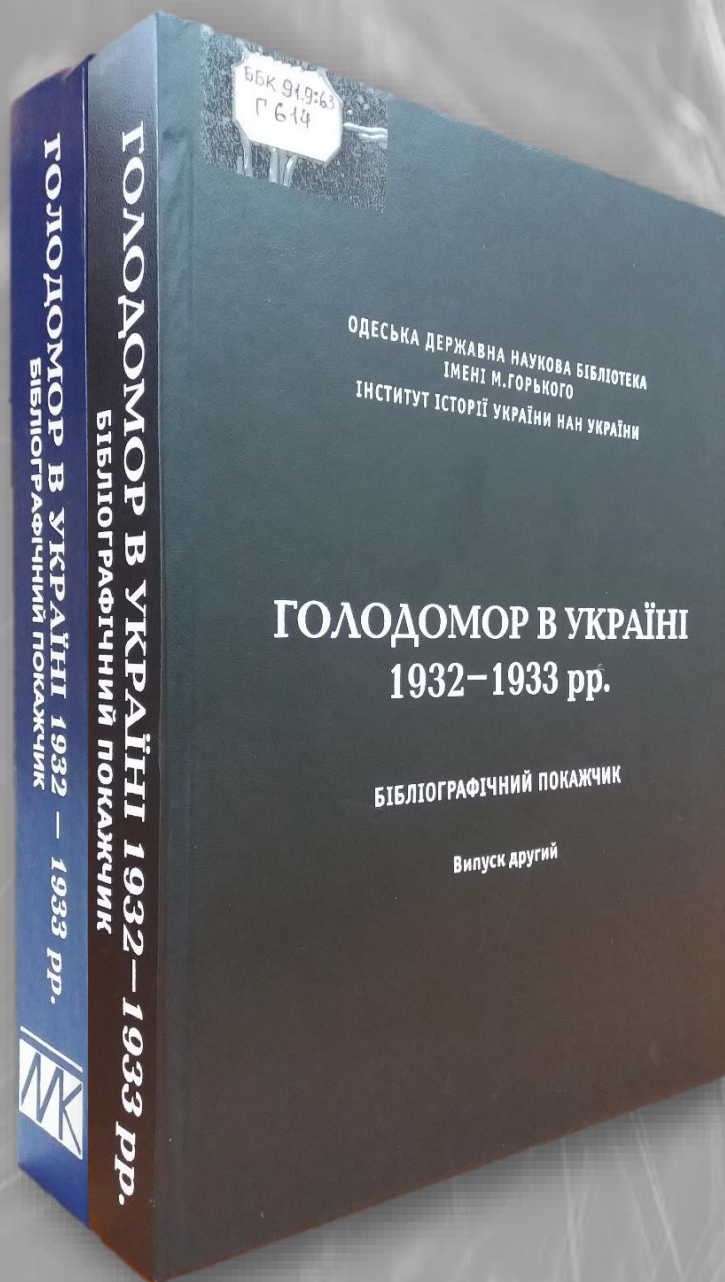

Колективізація і голод на Україні, 1929-1933: зб. док. і матеріалів / АН України, Ін-т історії України, Археогр. коміс. [та ін.]; упоряд.: А. М. Михайличенко, С. П. Шаталіна; редкол. С. В. Кульчицький (відп. ред.) [та ін.]. - К.: Наук. думка, 1992. - 733 с.

У збірнику документів висвітлюються процеси, що відбувалися в українському селі в ході здійснення насильницькими методами суцільної колективізації і призвели до голодомору 1932-1933 р.

Голодомор в Україні. 1932-1933 рр.: бібліогр. покажч. / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького [та ін.]; упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун; редкол.: С. В. Кульчицький (відп. ред.) [та ін.]. - О.: [б.в.], 2001. - 654 с.

Голодомор в Україні 1932-1933 рр.: бібліогр. покажч. / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України; упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун; редкол.: С. В. Кульчицький (наук. ред.) [та ін.]. - О.: Негоціант, 2008. Вип. 2. - 2008. - 573 с.

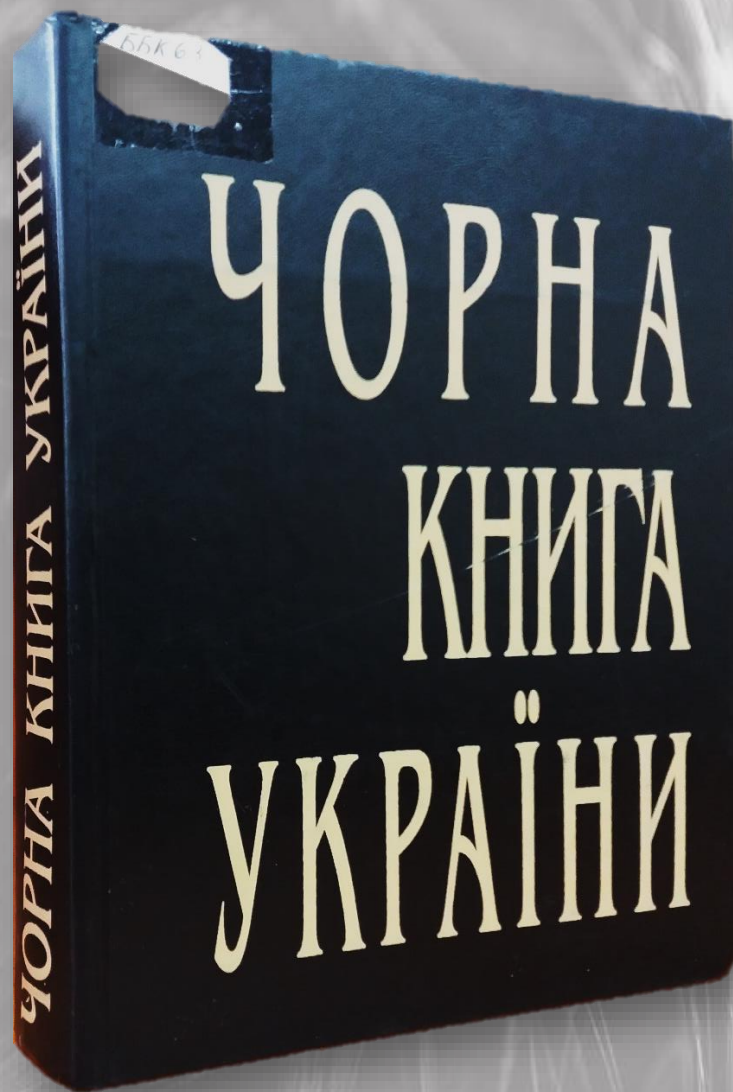

**33-й: голод: народна Кн.-Меморіал / упоряд.:
Л.Б. Коваленко, В.А. Маняк. - К.: Рад.
письменник., 1991. - 584 с.**

Матеріали в книзі-Меморіалі згруповано за тодішнім (початок 30-х років) адміністративно територіальним поділом Української РСР, яка складалася з семи областей: Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської. (До складу Української РСР входила також Молдавська АРСР).

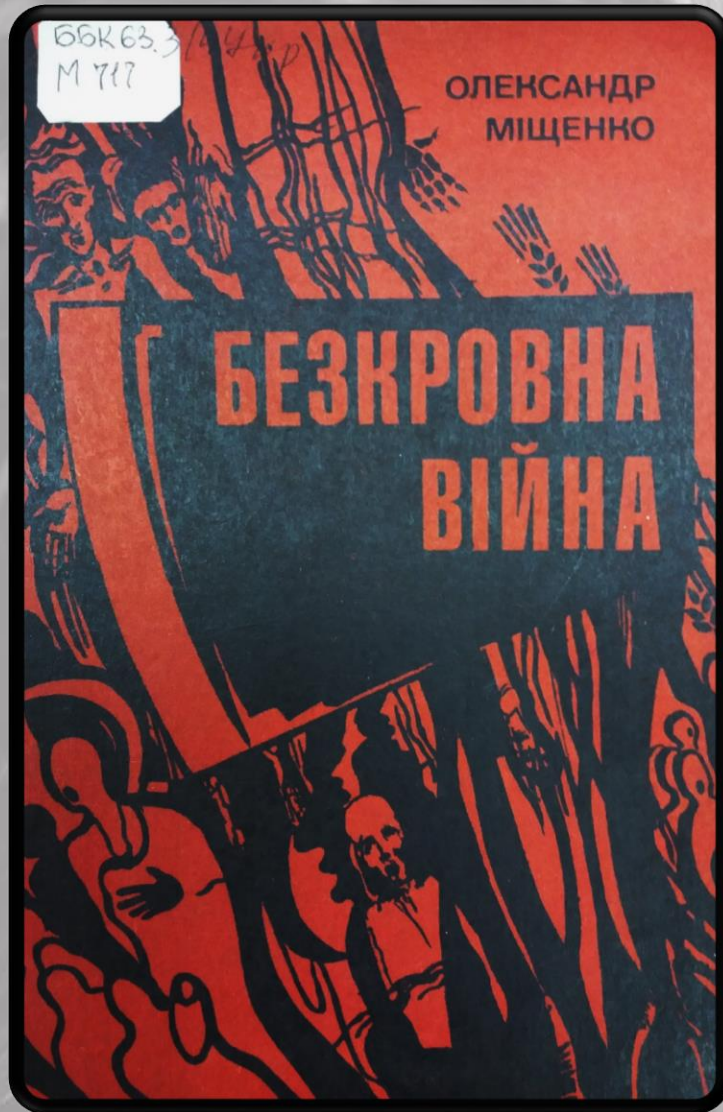

Чорна книга України: зб. док., архів. матеріалів, листів, доп., ст., дослідж., есе / Демократ. партія України; упоряд., ред. Ф. Зубанича. - Київ: Просвіта, 1998. - 781 с.

Тоталітарна система тягнеться за нами, як кайдани, яких ми ще остаточно не позбулися, а тільки перепиляли ланцюги. Злюмпенізований народ (це не вина його, а біда!) більше пам'ятає ковбасу по 2.10, як голодомор чи сталінщину. Важко врятувати свідомість народу спільними зусиллями інтелектуалів-політиків, економістів, бізнесменів, інтелігенції — тому Демократична партія України звернулася через пресу до наших громадян, аби вони самі написали "Чорну книгу Україну" — про те, як тоталітарна система пройшлася по їх долях, долях їхніх родин у ХХ столітті. Результату того звернення не сподівався ніхто із ініціаторів: таку унікальну, вбивчу книгу міг написати лише народ. Втім, ось вона перед вами: читайте, плачте, аби цього більше ніколи не повторилося.

Міщенко, Олександр Володимирович.

Безкровна війна: розповіді про голод 1933 р., записані в селах Козельщинського району на Полтавщині / О. В. Міщенко. - Київ: Знання УРСР, 1990. - 48 с.

Молодий український прозаїк на основі свідчень очевидців схвильовано розповідає про страшний вихор голоду 1933 року в Україні, що понищив мільйони людей.

ББК 63.3(4Укр)
3-332

СИДІР ЗАПОРОЖЕЦЬ

**КОЖНИЙ
ПОВИНЕН
ЗНАТИ**

Запорожець, Сидір.

Кожний повинен знати!: общественно-политическая литература / С. Запорожець. - Нью Йорк: [б. и.], 1952. - 285 с..

Даниленко, Віктор Михайлович.

Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. - Київ: Либідь, 1991. - 344 с.

У центрі уваги авторів - питання генезису й формування сталінізму, наслідки його впливу на економічну, ідеологічну та культурну сфери життя України.

ББК63
И 292

Ідентичність і пам'ять
у пострадянській
Україні

Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні / редкол.: М. Антонович (відп. ред.) [та ін.]. - К.: Дух і Літера, 2009. - 494 с.

Монографія є спільним проектом Українського Фулбрайтівського товариства і Програми ім. Фулбрайта в Україні, в якій зібрані наукові доповіді українською та англійською мовами учасників 11-ї щорічної Фулбрайтівської конференції, що відбулася в Києві 2008 року. Розглядаються складні й почасти дискусійні проблеми ідентичності та пам'яті в сучасній Україні крізь призму істориків, філософів, правників, філологів та економістів. Окремі розділи присвячені творчості Юрія Шевельова і Григорія Кочура, 100-річчя яких відзначалось у 2008 році, які зробили неоціненний внесок у становлення української ідентичності. Монографія розрахована на широке коло читачів — науковців, викладачів університетів, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться проблемами ідентичності та пам'яті в українському суспільстві.

І.О. ВОРОНОВ, Ю.Г. ПИЛЯВЕЦЬ

ББК 63.3/49
В754

ГОЛОД 1946-1947

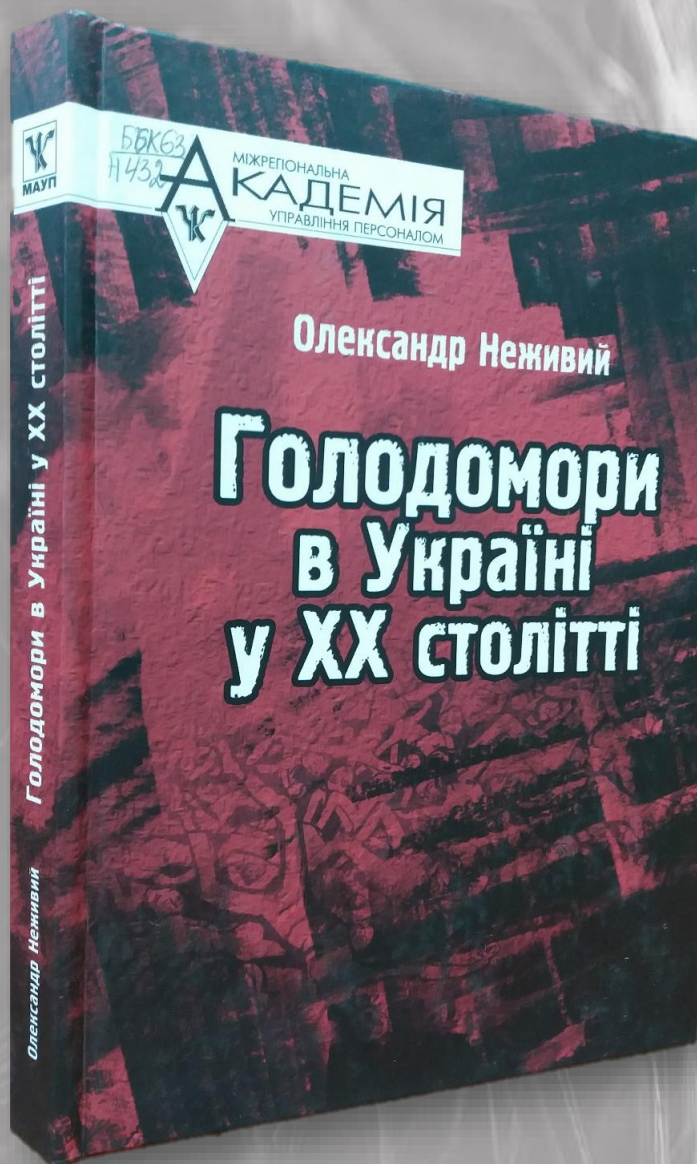

Воронов, Ігор Олексійович.

Голод 1946-1947 рр. / І. О. Воронов, Ю. Г. Пилявець. - Київ: Знання УРСР, 1991. - 48 с.

Ця брошура написана молодими дослідниками причин і наслідків людомору 1946-1947 рр., що й досі так болісно озивається в пам'яті живих свідків. Розрахована на широке коло читачів.

Неживий, Олександр Іванович.

Голодомори в Україні у XX столітті: навч. посіб. / О. І. Неживий; Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. - К.: МАУП, 2007. - 327 с.

Це перше видання створене на основі аналізу голодоморів як методів управління суспільствами від найдавніших часів - покарання "невгодних" та "виховання" тих, хто вцілів, з метою беззастережного керування фізично та духовно зламаними спільнотами. На прикладі трьох голодоморів України у XX столітті (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 р.р.) простежено дії організованої злочинності владних (СРСР) і світових латентних (прихованих) структур.

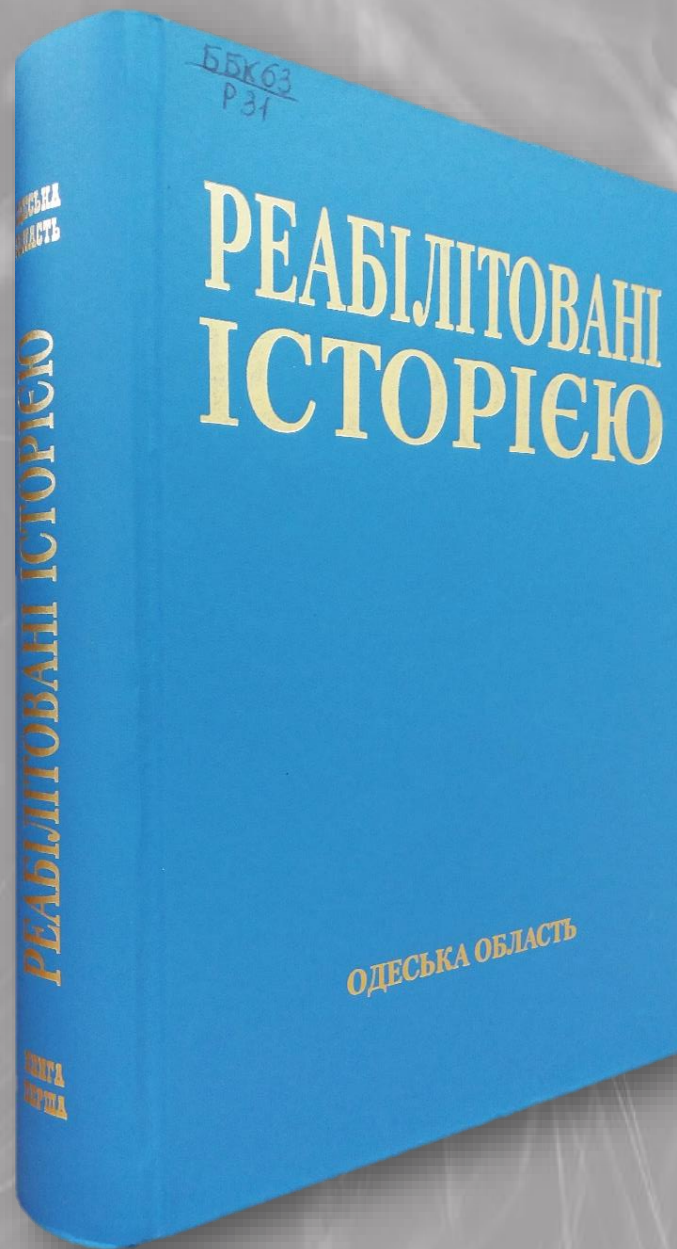
ЄВГЕН ПАСТЕРНАК

**УКРАЇНА
ПІД
БОЛЬШЕВИКАМИ**
(1919 — 1939)

Пастернак, Євген.

**Україна під большевиками (1919-1939):
(спроба іст. студії) / Є. Пастернак. - Торонто:
Євшан-Зілля, 1979. - 314 с.**

Реабілітовані історією: у 27-ми т. / Укр. ін-т нац. пам'яті; редкол.: П. Т. Тронько (голова) [та ін.]. - К.: [УІНП], 2010.

Кн. 1: Одеська область / Л. Г. Білоусова, О. Й. Бірштейн, О. Б. Бриндак [та ін.]; редкол.: Л. В. Ковальчук (голова) [та ін.]. - О.: ПЛАСКЕ, 2010. – 800 с.

У першій книзі науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Одеська область» опубліковано документальні матеріали і дослідження про масові політичні репресії у регіоні протягом 1918–1980-х рр. Розділ «Репресії на Одещині» містить вступну статтю, в якій означені основні тенденції репресивної політики у регіоні протягом усіх десятиліть радянської влади, охарактеризовані види репресій та категорії репресованих.

Мовчан, Володимир Петрович.

Криві Коліна крізь терни і роки. В історії села - історія України: іст.-краєзнавча, художньо-публіц. оповідь / В. П. Мовчан, І. А. Нерубайський, В. Й. Олійник. - К.: КВІЦ, 2010. - 711 с.

Книжка переповідає історію села, налічує 711 сторінок і важить майже 4 кілограми. Має 800 архівних і сучасних фотографій. Поділена на 6 частин. Кожна розповідає про розвиток села починаючи з 18 століття. Видана накладом у 3300 екземплярів "Багато фото столітньої давності: хтось може в них впізнати діда чи прадіда, – каже Володимир Мовчан. – Хоча в книгу увійшла лише половина від зібраних матеріалів. Тому обов'язково має бути 2 том. І я б хотів, аби діти вчилися історії саме по цій книзі, а не по тій, що готує Табачник, де повно брехні".

Остапенко, Павло Вікторович.

Суперечливі моменти історії України і Росії / П. В. Остапенко, Ю. В. Боковікова. - Х.: Торсінг плюс, 2008. - 383 с.

У книзі висвітлено найбільш суперечливі та неоднозначні події української історії, які досі викликають не тільки наукові дискусії, але й серйозні протиріччя в суспільстві. Ця історія повинна стати уроком на майбутнє, без якого неможливо побудувати в Україні справжню незалежну, демократичну, правову та соціальну державу.

Гунчак, Тарас.

**Україна: перша половина XX століття:
нарис політичної історії / Т. Гунчак. - Київ:
Либідь, 1993. - 287 с.**

Книжка знаного в Україні американського історика Тараса Гунчака є своєрідною спробою висвітлити основні віхи державотворчих змагань українців протягом першої половини XX ст., — мабуть, найдраматичнішого періоду політичної боротьби. Видання доповнюють оригінальні тексти політичних документів, і архівні фотоілюстрації. Для викладачів, науковців, учителів, студентів, широкого читацького загалу.

ЗМІСТ

<i>Філарет. Пам'ятаємо і молимося, і буде так у віках</i>	6
<i>Юрій Костенко. Україна пам'ятає — світ визнає</i>	8

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

<i>Ігор Юхновський, Владислав Верстюк. Голодомор — геноцид українського народу</i>	37
--	----

ПОЕЗІЯ. ПРОЗА. ЕСЕ

<i>Леонід Мужук. Тридцять третій...</i>	51
<i>Микола Махінчук. Голодомор-33</i>	90
<i>Віктор Макаренко. Мертвий хліб</i>	100

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

<i>Володимир Головченко. Міжнародно-політичний вимір українського голодомору 1932—1933 рр.</i>	141
<i>Василь Марочко. Творці голодомору</i>	151
<i>Олександра Веселова. Україна пам'ятає</i>	174
<i>Микола Дорошко. Участь партійно-радянського керівництва УСРР в реалізації політики геноциду українського селянства у 1932—1933 рр.</i> ..	186
<i>Василь Марочко. «Чорні дошки» України: геноцид по-сталінськи</i>	192
<i>Юрій Авраменко. Пом'янемо жертв Голодомору 1932—1933 рр. на Переяславщині</i>	211
<i>Юрій Шаповал. Німецький дипломат про голодомор</i>	214
<i>Борис Войцехівський. Два художники — вічна тема голодомору</i>	216
<i>Ольга Гур'єва. Першovitoki голодомору: хлібозаготівельна повинність колгоспів України 1931 року</i>	221
<i>Роман Круцик. Без прощення вбивцям народу</i>	227
<i>Георгій Панакин. Механізм сталінського геноциду в 1932—1933 роках в Україні</i>	236
<i>«Смертю смерть подолали»</i>	261
<i>Молитва</i>	270

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ. ЗВІДОМЛЕННЯ

<i>В. Борисенко, К. Тищенко. Міжнародна науково-теоретична конференція «Доба гетьмана І. Мазепи в європейській історії: міфи і реалії»</i>	271
<i>Г. Денисенко, А. Трофимова. Шевченківська листівка як епоха у мініатюрі</i>	273
<i>Державна історична бібліотека України. Нові надходження за 2007 рік</i>	274
<i>Розгойдані дзвони пам'яті</i>	313
<i>Зафіксована мить</i>	317

Пам'ять століть. – 2008. – № 5/6.

Даний випуск журналу повністю присвячений 75-й річниці голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні.

**З вищепредставленими та іншими виданнями
можна ознайомитись в
ВІДДІЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ОНМедУ
за адресою:
м. Одеса, вул. Мечникова, 2 а.**

З повагою, бібліотекар НБ ОНМедУ Черкасова Наталія Валентинівна